

อปฺปมณฺญา

ของ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินันท์

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระครูวินยาภิวต์ (เพ็ญ ควบคุมัติ)

เจ้าอาวาสวัดกระทู้ ตำบลโพธิ์ไชย

อำเภอบ้านเช่า จังหวัดลพบุรี

วันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๗๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์เลขาจารย์

หว่างการประกบกับเมรุปูนวัดสระเกษ

ถนนบำรุงเมือง พระนคร

อปรุปรุมนุณา

ของ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราวุฒินัน

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระครูวินยาภิวรุต (เพ็อง ควบคุมปติ)

เจ้าอาวาสวัดกระทู้มปี ตำบลโพธิ์ไชย

อำเภอบ้านเช่า จังหวัดลพบุรี

วันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๗๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์เลาจารย์

หว่างการประกากับเมรุปุณวัดสระเกศ

ถนนบำรุงเมือง พระนคร

ในคราว พระราชทานเพลิง ศพ พระครูวินยาภิรัต
ท่านผู้มีคุณูปการ ในสถานที่ท่านเป็นวรบุรุษอาจารย์ ต่าง
มีความเห็นร่วมกันเป็นเอกฉันท์ว่า ควรจัดหาสิ่งใด
สิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นของชำร่วยในงาน เพื่อเป็นปฏิการ
สนองอุปการคุณของท่าน จึงได้จัดพิมพ์หนังสือ
เป็นบรรณาการ

เพื่ออุทิศส่วนวิบากดีมีคุณค่าอันเกิดจากกรรมบรรณา
การพดด้ง แต่ท่านผู้ดวงดับไป อันจะเป็นปัจจัย
แห่งความสุขตามสมควรแก่คติภาพ ที่ท่านจะพึงประดพ
นันทอญ

พระวิจาโร (เดือน โศภณวัตร)

พระปณฺฑิตโต (ช่วง)

นายทองหล่อ โสภณพิศ

อุปปมณญา^๑

จตสฺโส อุปปมณญาโย
โลกนาถน เทสิตา
เทเสมิ ปฏิปัตยตถิ
สาธุนนตา ยถารหิ

จะแสดงอุปปมณญา & ที่สมเด็จพระโถกนารก
ทรงแสดงไว้^๕ เพื่อเป็นข้อปฏิบัติของสาธุชนทั้งหลาย
ตามควรเพียงภูมิภามาพจร^๕ อันแท้จริงอุปปมณ्यानัน
เป็นข้อปฏิบัติภูมิรูปาพจร^๕ ซึ่งจะกล่าวบรรยายความ
เพียงภูมิภามาพจร^๕ ก็ดวยเห็นว่า ยากที่จะปฏิบัติให้
ไพบูลย์ได้^๕อยู่แล้ว จะกล่าวไปไยถึงธรรมที่เป็นรูปา
พจรเด้า^๕ เพราะฉนั้นขอความตามประสงค์ดังต่อไปนี้^๕
จิตตภาวนา^๕ มีสัจหาประมาณมิได้เป็นอารมณ์^๕
ดวยว่ามนุษย์ยอมมนุษย์สัตว์เดยรรณาน^๕ ทั้งหมด เป็น^๕
อารมณ์ของจิตตภาวนานัน^๕ เพราะประสงค์ความ^๕ดงน

๑ ทรงไว้เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นหม่อมเจ้าพระสถาพรพิริยพรต

จึงเรียกว่าอัปปมัญญา วิภาคชชกเปณ & ประการ
เมตตา ๓ กรุณา ๓ มุทิตา ๓ อเบกขา ๓

ความรักอย่างหนึ่งไม่ใช่ราคะ ความรักที่ไม่เจือ
ด้วยความกำหนดชื่อว่าเมตตา มนุษย์ต่อมนุษย์สัตว์
เดิยรณานอนเป็นคู่ชอยู่แล้ว หรือยังเป็นทุกขอยู่ ก็ได้
รู้เห็นหรือหาไม่ก็ตามไม่นิยม เป็นแต่ตั้งใจขอให้เป็น
คู่ชทวหน้า เป็นการเอาใจช่วยบ่อดกันใจกอน ชื่อว่า
เมตตา ย่อมเป็นไปเล่มอกันไม่เดือกว่าตลกทชงทเฉยๆ
ส่วนราคะความกำหนดยन्द ย่อมเกิดชนแต่ตลก ย่อม
ไม่เกิดชนแต่ทชงแต่ทเฉยๆ เพราะฉนั้น ความรักที่
เจือด้วยราคะไม่ใช่เมตตา

ความเอ็นดูอันปราศจากโทมนัส ความเอ็นดูที่
ไม่ปนด้วยความเสียใจ อันอาศัยเรื่อนคืออกามคุณ
ชื่อว่ากรุณา ได้เห็นเองหรือได้ยินมาแต่ผู้อื่นว่า คน
หรือสัตว์เดิยรณานได้ความทุกข์ยาก ดำบากอย่างนั้นๆ ก็
ตั้งใจช่วย ขอให้พ้นความทุกข์อย่างนั้นๆ เสีย ไม่

เด็อกกว่าคนหรือสัตว์ทกรก ทวไปทงทชงแดทมชยค
 อนจะเปนไปไดคงความตงใจหรือไมได ไมนิยม ซื่อว่า
 กรุณา ถาตงใจเชนนัน ในบุทคตหรือสัตว์ทกรก เดย
 กตายเปนเด็ยใจ เพราะไมเปนไปไดคุงความเชันดูหา
 ซื่อว่ากรุณาไม

ความทจคตบนเทง ความทพตอยยินดี ไมกอบ
 ดวยโลมณีสอาศัย เรือน คือ กามคุณ ซื่อว่า มุทิตา
 ความทจคตขอใหบุคคต หรือ สัตว อนเปน ทกรก ทชง
 หรือทเฉย ๆ อนไดความศษสมบัต ตาภยศ สัมบุรณ อยุ
 แลว ใหเจริณยง ๆ ชนไปกวาเกา ซื่อว่ามุทิตา
 ถาพตอยดีใจเจือกามกิเลส อนนีกจะเปนไปในคนหรือ
 สัตวทกรก ไมเรียกวามุทิตา

ความทจคตไมถอโกรช วางอารมณเฉยๆพันจาก
 ความเพิกเฉยโดยไมรูเทาต่อความเป็นจริง อนอาศัย
 เรือนคือกามคุณ ซื่อว่าอุเบกขา ความทไมตงใจใน
 สรรพสัตว์จุเจเมตตา กรุณา มุทิตา คือใครจะเปน

ทุกขเป็นคู่ชกซึ่ง วางอารมณ์เป็นกตาง ไม่เอา
 ใจช่วยให้ใครได้คู่ชก ด้วยมาตงความเห็นว่าใครทำดี
 ก็จะได้ดี ใครทำชั่วก็จะได้ชัวตามที่ตนได้ทำมาอย่างไร
 ดงน แลวกเฉยอยู่โดยกัมมัตตักตยาณ ชื่อว่า
 ชุเบกขา ถ้าเฉยโดยไรฏยาณดงนนั้น หาเรียกว่า
 ชุเบกขาไม่

การที่จะปฏิบัติให้ ชุบปมัญญา เป็นไป เป็นครั้งเป็น
 คราว หรือให้เป็นไปนาน ๆ หรือให้ประจำจิตต์
 อยู่เป็นนิตยได้มคตตายไปบ้างชัวครั้งตะนิตคราวตะน้อย
 ก็เพราะอากัสมัตตบัญญาแลความอุตุด้าหะ เห็นคุณ
 ประโยชน์ การทำให้เป็นไปไม่ได้เด็ดเดียว หรือเป็น
 ไปได้ชัวครั้งชัวคราวเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เพราะลัคคิบัญญัติ
 ความอุตุด้าหะอ่อน ไม่เห็นคุณประโยชน์ ก็การที่
 จะเห็นคุณแลโทษ ชุคหุนให้เป็นไปด้ามด้ามนั้น
 จะดงเป็นแบบเดี่ยวว่า ต้องใช้ชุยบายอย่างนหาได้ไม่
 คองสุดแล้วแต่ลัคคิบัญญัติความเพียรของผู้ปฏิบัติ

ถึงอย่างหนักจริง ควรจะกล่าวไว้พอเป็นแนวทาง
ความดำรงบาง

ก็อุปมัญญานนม อกุศลธรรมที่เป็นข้าศึกแก่กัน
โดยตรง คือ พยาบาท ความปองร้าย จนกระทั่ง
ให้เป็นที่ขาดสูญอยู่ไม่ได้ เป็นอกุศลธรรมอันร้าย
แรง เป็นข้าศึกแก่เมตตา อย่าง ๓ วิหิงสา ความ
เบียดเบียน เพื่อให้ผู้อื่นได้ความลำบากกายใจ เป็น
อกุศลธรรมอันกว่าพยาบาท เป็นข้าศึกแก่กรุณา
อย่าง ๓ อรติ ความไม่ยินดี ความริษยา เป็น
ธรรมชั่วเป็นข้าศึกแก่เมตตา อย่าง ๓ ปฏิฆะ ความ
กระทบกระทั่งใจ ให้เกิดโกรธ ได้แก่ความขัดเคือง
แตราคะความกำหนดยินดี คือ ความรักแต่ความเคือง
เป็นธรรมฝ่ายไม่ดี เป็นข้าศึกแก่อุเบกขา อย่าง ๓

ควรเห็นโทษว่า พยาบาท วิหิงสา อรติ ปฏิฆะ
ราคะ เกิดขึ้นในจิตผู้ใด เป็นของร้อนเหมือนไฟ
เผาผู้หนึ่งเองให้เราร้อนทุพพสภาพ ยังเผาผู้อื่นให้

เป็นเช่นนั้นด้วยอีก ควรเห็นคุณว่า เมตตา กรุณา
 มุทิตา อุเบกขา มีอยู่ในจิตต์ผู้ใด เป็นของเย็น
 ดั่งน้ำ ทำให้ผู้นั้นคู่ชกกายสบายจิตต์ แลยังผู้นั้นให้
 ได้ความคู่ชกสบายเช่นน้ำด้วย เมอมผู้มากด่าวกะ
 ผู้ใดด้วยคำหยาบช้าด่าปรีภาส์ตดพอเดียดลส์ หรือ
 ครั้นพ้นทางผู้ใดให้เจ็บช้ำพกดกกาย ผู้นั้นขอไม่ได้
 ตอบบางอย่างนั้น ความพยายามแหวหิงด้าทั้ง
 สองฝ่าย ก็ยังเจริญขึ้นโดยลำดับ แต่ผู้กด้าวตอบ
 ทำตอบเช่นนั้น เป็นทตเตยพมากกว่าผู้กอก่อน เพราะ
 ว่าผู้ตอบ ถ้าไม่ตอบบางอย่างเช่นนั้น ผู้กอก่อนจะตั้งหน้า
 ว่าตั้งหน้าทำเช่นนั้นไปได้อถึงไหน คงส่งไปได้อคราว
 หนึ่ง ผู้ตอบได้ทำตอบก็เพราะไรบญญาพาให้เห็นไป
 ว่า ครั้นไม่ตอบบ้างเขาจะว่าโง่ ว่ารู้ไม่ถึง ว่าสู้ไม่ได้
 ถ้ามีสติปัญญาตรีกตรองก็คงรู้ได้ว่า เราผิด เราชว
 จริง เขาจึงว่าแหวประหาร เราจะปองร้ายหมาย
 อาฆาต เบียดเบียดพตอบหากควรไม่ ควรแต่เรา

จะลดความผิดความชั่วเสียให้ได้ หรือเราไม่ผิด เรา
 ด้อย แต่เชื่อว่า หรือประหารเอาเปล่า ๆ ก็เป็น
 การที่เชื่อว่าเขาทำผิดเอง เราจะกลายเป็นผิดไปได้
 อย่างไร เราควรจะยินดีเสียอีกว่า เราด้อยแล้ว
 เราจะว่าแต่ทำคอบ้าง ให้เกิดชั่วซ้ำทำไม ถ้า
 ปดงบัญญัติให้เห็นเป็นไปดังนี้แล้ว จะข่มพยายาม
 แลวิหิงสำไมให้เกิดชนในจิตต์คน กตบณกณจิตต์
 ให้ประกอบด้วยเมตตาแดกรุณา เป็นอันต่อสู่ความ
 พยายามแลวิหิงสำในจิตต์ตนเองมิใช่ผู้อื่น ส่วนอรรถ
 ความไม่ยินดี ความริษยาในคุณดมบัติทุกประการ
 ของผู้อื่น จะเกิดชน ก็เพราะขาดสติ แลบัญญัติพาให้
 เห็นเขวไปว่า สู้เขาไม่ได้ไม่เทียบเขาจะทันเรา ถ้า
 มีสติบัญญัติอยู่แล้ว ก็จะทำให้ จะแข่งบุญวาสนา
 บารมีดีบัญญัติกันเหมือนแข่งเรือแข่งพายไม่ได้ ถึง
 จะริษยาท่านด้วยอุบายเท่าไรก็เห็นไม่สำเร็จ ถึงจะ
 สำเร็จก็เป็นของชั่วของทุจจริตแลมิใช่กิจที่ควรจะนำ

มาทำในใจให้เป็นอารมณ์เดียว เต็มเวดาคิดการของ
 ตัว เมื่อคิดเห็นดังนี้ ก็จะไม่ริษยาในคุณความดีของ
 ท่านผู้นั้น พยายามให้จิตตเข้มขันเต็มไปด้วยมุกิตา
 ส่วนราคะแถบฏิมะ อันเป็นของเกิดง่ายก็จริง ถ้า
 ให้สติ แดบัญญัติทุกุพพตภาพ ก็เกิดง่าย ให้สติแด
 บัญญัติเป็นไปมีหน้าหนักอยู่แล้ว ก็เกิดไม่ง่ายเหมือน
 กัน ด้วยมาปลงเห็นชัดว่า ความรักในสัตว์เดรั้ง
 ชาร์มี่มากเท่าใด เมื่อถึงคราววิบัติมาถึงสัตว์เด
 รั้งชารที่รักความเศร้าโศกเสียใจก็มีมากเท่านั้น เมื่อ
 ความรักไม่มี ความเศร้าโศกเสียใจก็ไม่มี ความ
 โกรธในสัตว์เดรั้งชาร์มี่มากเท่าใด ความเดือดร้อน
 ใจก็มีมากเท่านั้น เมื่อความโกรธไม่มี ความ
 เดือดร้อนก็ไม่มี ครั้นเห็นดังนี้แล้ว ก็จำต้องงดเดิน
 ทางที่จะต้องเศร้าโศกเสียใจเดือดร้อนใจ เร่งเดิน
 ทางที่จะไม่เป็นอย่างนั้น ด้วยจิตตบากบั่นหนักเป็น

ทางที่วางอารมณ์ ได้เป็นกลางไม่ยินดีไม่ยินร้ายไม่รัก
ไม่ชังไม่โกรธ เป็นตัวญาณเบกขาเกิดขึ้น

อนึ่ง อรติเป็นของควรจะละโดยส่วนเดียว ไม่
เป็นของจะต้องเกิดขึ้นโดยจำเป็น เพื่อเป็นอุปการ
คุณอันใดแก่ผู้ใดเลย แต่พยายามทวิหิงสา แดราคะ
ปฏิกะ จะต้องเกิดขึ้นโดยจำเป็น คือจำเป็นจะต้องปอง
ร้ายเบียดเบียน หรือรอกชงผู้ใด ถึงชื่อว่าขาดเมตตา
กรุณา อุเบกขาต่อผู้อื่นก่อน แต่อาจเป็นประ โยชน์
มาก คือเป็นอันจะให้เมตตา กรุณา หรืออุเบกขา
เป็นไปแก่ผู้อื่น ณะกาดข้างหน้า แต่เป็นอันจะได้ให้
เมตตาเป็นต้น เป็นไปแก่คนแสดชนอื่นเป็นอันมาก
กับถ้าให้จิตต์เมตตาเป็นต้น เป็นไปแก่ผู้นนผู้เดียว
แต่อาจขาดจิตต์เมตตาเป็นต้น แก่คนแสดผู้นนเป็นอัน
มาก คิงนจะควรอย่างไร ต้องแสดแสดจิตต์ของผู
ปฏิบัติ อันจะประสบบเข้าเช่นกต่างมานันบาง ก็แต่
อาจจะให้อุปมัญญา มีเมตตาเป็นต้นเป็นไปในบุคคล

แต่สัตว์มากได้เท่าใด กว้างขวางออกไปได้เท่าใด แต่
ให้เป็นไป^๒คุ้นเคยแก่จิตต^๕ต้นกาดนานได้เท่าใด ก็ต้อง
ให้เป็นไปเท่านั้น ๆ จึงสมควร

ข้อความที่พรรณามาแล้ว^๕ แต่ด้วยพรรณา
ถึงจิตต^๕ เพราะอุปมัญญาเป็นการงานของจิตต^๕
ก็แต่เมื่อเจริญอุปมัญญาทั้ง ๔ หรือแต่อย่างหนึ่ง
อย่างใดให้เป็นไปในจิตต^๕ กายเดวจา ก็คงดำแดง
อาการที่ติดตามแต่จะทำได้ ถ้าจิตต^๕ประกอบด้วย
อกุศลธรรม มีพยาบาทเป็นต้นแล้ว กายเดวจา
ก็คงไม่เป็นที่น่ารักน่าเจริญใจ ตามมากแต่น้อย ก็
ถ้าจิตต^๕ที่ อกุศลธรรม มีพยาบาท เป็นต้นครอบงำแล้ว
ไม่เปิดเผยให้ปรากฏทางกายหรือทางวาจาหรือทั้งสอง
ทาง ก็ยังจิตเอาเป็นด้อย่าง

ก็อุปมัญญา ๔ อย่างนั้น เมื่อผู้ใดปฏิบัติให้
บริบูรณ์ ในสันดานแล้ว ย่อมได้ผลานิสงค์ โดยตรง
กันข้าม คือถ้าทำจิตต^๕ให้ประกอบด้วยเมตตาอยู่รอบใด

ย่อมป้องกันมิให้พยาบาทเกิดขึ้นได้ตราบนั้น ถ้าทำ
 จิตต์ให้เต็มด้วยกรุณาอยู่ตราบใด ย่อมป้องกันมิให้
 ช่องแอกว้างง่าเกิดขึ้นตราบนั้น ถ้าทำจิตต์ให้บริบูรณ์
 ด้วยมุทิตาอยู่ตราบใด ย่อมป้องกันมิให้อริตเกิด
 ขึ้นครอบงำตราบนั้น ถ้าทำจิตต์ให้เป็นอุเบกขา
 อยู่ตราบใด ย่อมป้องกันระคะแดงปฐิฆะให้พ่ายแพ้
 มาย้ายจิตต์ไม่ได้ตราบนั้น ผู้เจริญอุปปมัญญาทั้ง ๔
 ย่อมได้อานิสต์ดังกล่าวมานั้นหนึ่งแล้ว แต่มันจะได้
 อานิสต์อย่างเดียวกันอีกชั้นหนึ่ง คือให้ยูยเย็น
 เป็นสุขดำราญกาย สบายจิตต์ ทุกอิริยาบถ ไม่ใคร่มี
 ภัยอันตรายอันใดอันหนึ่งมาพองพาน บุคคลอื่น ๆ
 สันความส่ดงหวาดต่อภัยอันตราย อันจะเกิดขึ้น
 แต่มัน เพราะฉะนั้นผู้มบญญาอัชยาศัยสุภาพหวัง
 ต่อความศุขดำราญแก่ตน ควรเจริญอุปปมัญญา
 ทั้ง ๔ ให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาท ก็จะได้ประสบ

อิฏฐวิบุตยผลคจกถ้าวมาแล้วแต่อย่างอื่น ๆ ซึ่ง
 ไม่ได้นำมาถ้าวให้สุดต้น ซึ่งผู้เจริญกระทำให้มาก
 ให้เป็นอาจิณจริยาแล้ว จะพึงประดับด้วยตนเอง
 โดยไม่สงสัยเลย

พิมพ์ที่โรงพิมพ์เลปาจารย์

ตึกแถวระหว่างการประกาบกับเมรุพูนวัดสระเกศ

ถนนบำรุงเมือง พระนคร

นายบุญมา แดงน้อย ผู้พิมพ์โฆษณา

๒๐ / ๓๒ / ๒๔๗๕

